

Een huwelijk aan diggelen

De beerput van dokter Zacheus de Jager

Dieuwertje Duijn

De auteur is werkzaam als archeoloog bij Archeologie West-Friesland.

Inleiding

In de winter van 2008/2009 is in Enkhuizen een opgraving uitgevoerd op de hoek van de Torenstraat en Baansteeg door het archeologisch bedrijf Hollandia Archeologen BV. Het onderzoek vond plaats naar aanleiding van de geplande nieuwbouw op de voormalige locatie van slagerij en worstenmakerij Kroeb. Inmiddels zijn hier starterswoningen voor jongeren en appartementen voor cliënten van Esdégé-Reigersdaal verzezen. Tijdens de opgraving werden langs de straten de resten van een lijnbaan en funderingen van huizen gevonden, evenals waterputten en beerputten op de erven achter de huizen. De inhoud van één van deze beerputten is het onderwerp van dit verhaal.

Al direct bij het leegscheppen van de put bleek dat deze een grote hoeveelheid materiaal uit de 17de eeuw bevatte, vooral aardewerk en glas. Deze voorwerpen zijn destijds als afval in de beerput gegooid. De inhoud van de beerput is in zijn geheel verzameld, waarna deze volledig is uitgezeefd. Deze methode werd voor het eerst in Enkhuizen toegepast. Na het zeven stond de meest tijdrovende klus te wachten: het puzzelen en plakken van het aardewerk en glas. De werkgroep West-Friesland van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN) werd gevraagd om dit karwei ter hand te nemen. Met groot enthousiasme hebben zij vele uren aan de vondsten uit de beerput besteed.

Diverse voorwerpen uit de beerput deden ons tijdens de uitwerking vermoeden dat het hier ging om het afval van een rijk huishouden. Bovendien leek een aantal vondsten in de richting van een dokter te wijzen. Toen dit idee op de jaarvergadering van Oud Enkhuizen in 2010 werd gepresenteerd, noemde Piet de Vries direct de naam van dokter Zacheus de Jager. Ter voorbereiding van een tentoonstelling in het Zuiderzeemuseum in 1990/1991 was namelijk ontdekt dat deze dokter De Jager in de 17de eeuw in de Torenstraat woonde. Na een korte zoektocht in het archief was het zeker: de voorwerpen uit de beerput zijn afkomstig uit het huishouden van Zacheus de Jager.

Dit is een vrij unieke situatie: het gebeurt zelden dat de vondsten uit een beerput aan een persoon kunnen worden gekoppeld. Het feit dat de eigenaar van onze beerput bovendien een bekend historisch figuur is en er veel informatie over hem en zijn familie in de archieven is te vinden, maakt het onderzoek naar de beerput nog eens extra interessant.

Bij het schrijven van dit artikel is het historisch onderzoek naar dokter De Jager nog in volle gang, waardoor alleen voorlopige resultaten kunnen worden gepresenteerd.

Dokter Zacheus de Jager

Zacheus de Jager werd in 1599 geboren in Alkmaar als zoon van dominee Adolf de Jager (ca. 1565-1619) en Anna Cornelisdr. Spont. Zacheus had in ieder geval twee broers en twee zussen: Paes Monje, Philadelphus, Alatheia en Cornelia. In 1617 werd Zacheus als negentienjarige ingeschreven als student medicijnen aan de Universiteit van Leiden. Omdat zijn naam niet in de lijst met Nederlandse promovendi voorkomt, bestaat het vermoeden dat Zacheus aan een buitenlandse universiteit is gepromoveerd. Na zijn studie vestigde hij zich als arts in Enkhuizen. In de archieven van deze stad is regelmatig de term ‘Venator’, wat ‘jager’ in het Latijn betekent, aan zijn naam toegevoegd. Zacheus had deze verlatijnsing van zijn naam overgenomen van zijn vader. Zacheus trouwde met Catharina Simons van Veen, die net als hij afkomstig was uit Alkmaar. Samen kregen ze twee zoons, Adolf en Simon, en twee dochters, Sijberich en Anna. Hun oudste zoon Adolf zou in de voetsporen van zijn vader treden: ook hij werd arts. Hij schopte het tevens tot schepen (1659) en bewindhebber van de VOC.

In 1631 stierf Catharina. Zes jaar later, in 1637, hertrouwde Zacheus met Margaretha van Beresteyn (geboren in 1590), dochter van een zeer welgestelde familie. Binnen Enkhuizen zijn vooral de vader en broer van Margaretha bekende historische figuren. Haar vader, Gijsbert van Beresteyn (1553-1616), was haringkoopman, reder, eigenaar van een ‘pakplaatse’ en ververij en bekleedde diverse hoge functies in de stad. Pieter van Beresteyn (ca. 1598-1631), de broer van Margaretha, staat vooral bekend als bouwer van het Peperhuis op de Wierdijk. Hij was bierbrouwer en, net als zijn vader, haringkoopman.

Ook voor Margaretha was de verbintenis met Zacheus haar tweede huwelijk. Zij was eerder getrouwd geweest met de Haarlemse kunstschilder Cornelis Gael. Samen met hem had ze één kind, Gijsbert Gael, later advocaat van het Hof van Holland. Het echtpaar woonde waarschijnlijk in Enkhuizen.

Nog geen jaar na hun huwelijksinzegening in 1622 gingen Margaretha en Cornelis met ruzie uit elkaar. Margaretha bleef na hun scheiding in Enkhuizen wonen. Bij het opstellen van het Verpondingskohier van 1630 woonde zij aan de Breedstraat, waar zij een huis huurde van ene Elbert Tappart.

Ook het huwelijk van Margaretha en Zacheus verliep niet vlekkeloos. In 1649 (toch nog 12 jaar na hun inzegening) kregen de twee slaande ruzie. Een aantal maanden later liet Margaretha door een notaris een inventaris opmaken van haar bezittingen. Nog dezelfde dag heeft ze deze goederen uit het huis van haar echtgenoot meegenomen. Waarschijnlijk is Margaretha vervolgens naar Leiden verhuisd, waar ze vermoedelijk bij haar zoon Gijsbert is ingetrokken. Margaretha is waarschijnlijk in 1653 overleden. Zacheus stierf op 31 oktober 1650, hij was toen 51 jaar oud, en werd begraven in de Westerkerk.

Zacheus woonde vanaf tenminste 1630 tot zijn dood in 1650 aan de zuidzijde van de Torenstraat. Door de huizen langs deze straat in het Verpondingskohier van 1630 te tellen, kan met enige zekerheid worden vastgesteld welk perceel door Zacheus werd bewoond. Waarschijnlijk bevond zijn huis zich op het perceel Torenstraat 7, de voormalige locatie van slagerij Kroeb. Het spreekt voor zich dat het pand dat hier tot 2008 stond, niet het huis is waar Zacheus in heeft gewoond. Zijn huis heeft het demografisch en economisch verval van Enkhuizen tussen 1650 en 1850 niet overleefd en is, net als veel andere panden in Enkhuizen, gesloopt. Het woonhuis moet een relatief groot en rijk pand zijn geweest, aangezien Zacheus in het Verpondingskohier werd aangeslagen voor 125 pont. Dit was veruit het hoogste bedrag voor deze zijde van de Torenstraat. Na de dood van Zacheus bleef het huis in bezit van zijn kinderen. Welke zoon of dochter het pand bewoonde is (nog) niet bekend.

De Torenstraat omstreeks 1950, gezien in de richting van de Zuiderkerk. Zacheus de Jager woonde waarschijnlijk op de locatie van het derde pand aan de rechterkant. Foto: Oud Enkhuizen.

Het huizenbezit van Zacheus in Enkhuizen beperkte zich niet tot zijn woonhuis langs de Torenstraat. In het Verpondingskohier wordt hij ook als eigenaar genoemd van twee huizen aan de Baansteeg, die hij verhuurde aan Cornelis Cornelisz. en Adriaen Fopsz. Deze panden stonden waarschijnlijk vlakbij het huis van Zacheus aan de Torenstraat. Het is goed mogelijk dat Zacheus de achtererven van zijn huizen langs de Baansteeg niet verhuurde, maar bij zijn eigen achtererf had getrokken. De ligging van de beerput ten opzichte van het perceel aan de Torenstraat wijst hier ook op.

Het Chirurぎijnsgilde van Enkhuizen

In 1636 werd in Enkhuizen het Chirurぎijnsgilde opgericht. De leden van het gilde waren zowel doktoren, die universitair waren geschoold, als chirurぎijns, die hun beroep in de praktijk hadden geleerd. Het is opmerkelijk dat beide beroepsgroepen in één gilde werden verenigd: binnen Nederland was alleen in Den Briel ook sprake van een dergelijk gilde. Waarschijnlijk heeft Zacheus een actieve rol gespeeld bij de oprichting van het gilde.

Het Chirurぎijnsgilde kreeg van het stadsbestuur de bovenverdieping van de Waag toegewezen als vergaderruimte, waar zij op 27 september 1636 voor

het eerst officieel samenkwam. Het bestuur van het gilde lag in handen van een deken en drie overlieden, die steeds voor een jaar werden aangesteld. Een belangrijke taak van het gilde was het onderwijzen van de chirurぎijnsleerlingen. De lessen werden gegeven door een van de doktoren, de zogenaamde praelector. In Enkhuizen was er geen vaste praelector, maar wisselden de doktoren elkaar om de drie maanden in deze functie af.

Het raam van Zacheus de Jager in de Chirurぎijnskamer in de Waag.

De gildekamer in de Waag werd al snel opgesierd met gebrandschilderde ramen, met daarin de wapens van de overlieden van het gilde. Ook het wapen van Zacheus, een keper met drie (jacht)hoorns, is op een van de ramen terug te vinden.

Zacheus de Jager (in het midden) met vier andere leden van het Chirurgijngilde tijdens een anatomische les. Geschilderd door Christiaan Coevershof in 1640. Foto: Stedelijk Museum het Catharina-Gasthuis, Gouda.

In 1640 schonken de deken, overlieden en praelector een schilderij aan het gilde, dat zij zelf hadden bekostigd. Het werk is geschilderd door Christiaan Coevershof en toont bovengenoemde personen tijdens een anatomische les. Zacheus de Jager is in het midden afgebeeld in de functie van praelector, terwijl hij de borst van het te bestuderen lijk opensnijdt. Rechts van hem staat Frederik Pieters Poort, deken van het gilde en tevens kapitein-geweldige van de Admiraliteit van West-Friesland, wat de degen aan zijn zijde verklaart. De overige drie personen zijn de overlieden van het gilde, namelijk Otto Roeloffsz. Loninga, Evert Hendricksz. Hidding en Jacob Jacobsz. Nieulant. Het is onbekend of door het gilde daadwerkelijk anatomische lessen zijn gehouden, omdat in de historische bronnen hiervoor geen enkele aanwijzing is te vinden.

Het schilderij heeft waarschijnlijk tot het einde van de 18de eeuw in de chirurgijnskamer gehangen. Via diverse omzwervingen, waarbij de informatie over het werk verloren ging, is het uiteindelijk in het Stedelijk Museum van Gouda terechtgekomen. Hier werd in eerste instantie verondersteld dat het om een onbekend portret van de Amsterdamse chirurgijns ging, totdat in 1981 werd ontdekt dat het werk in Enkhuizen moet worden gesitueerd.

Het schilderij, dat overigens niet bepaald uitblinkt in artistieke kwaliteit, is bijzonder te noemen, omdat het in Nederland het enige anatomiestuk buiten Delft en Amsterdam is.

Een aantal jaren na de oprichting van het gilde ontstond wrijving tussen de doktoren en de chirurgijns. Het stadsbestuur besloot daarom in 1644 om het gilde op te splitsen en beide beroepsgroepen zich apart te laten organiseren. De doktoren bleven wel aan het gilde van de chirurgijns verbonden als docenten.

De vondsten uit de beerput

In de beerput zijn voorwerpen van keramiek, glas, hout, metaal, been en leer gevonden, evenals wat kleinere vondstgroepen zoals textiel en lakzegels. De vondsten dateren grofweg uit de periode 1630-1660, wat inhoudt dat de beerput mogelijk ook na de dood van Zacheus nog korte tijd door een van zijn kinderen is gebruikt. De keramiek en het glas zijn met respectievelijk 127 en 88 objecten veruit de grootste groepen. Vooral de grote hoeveelheid glaswerk is opvallend.

Hieronder volgt een kort overzicht van de vondsten uit de beerput, waarbij de nadruk zal liggen op bijzondere of opvallende voorwerpen.

Keramiek

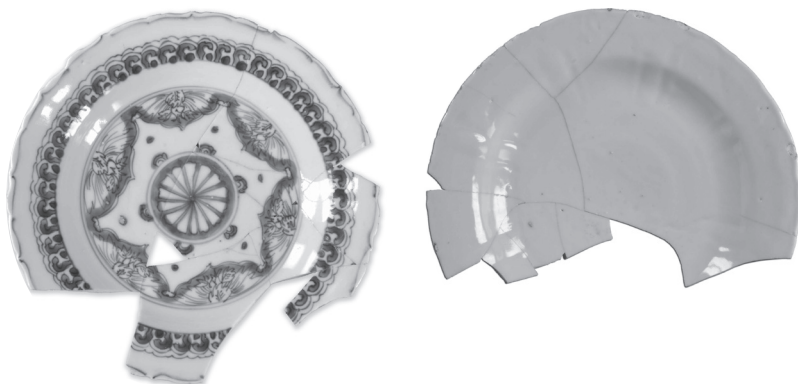
Het merendeel van de keramiek bestaat zoals gebruikelijk uit goedkoop gebruiksgoed, zoals kookpotten (grapen), koekenpannen, kommetjes en deksels. Dit soort objecten was in de 17de eeuw in ieder huishouden aanwezig en werd vooral gebruikt bij het bereiden van de maaltijd. De voorwerpen zijn gemaakt van rood- en witbakkend aardewerk, wat op veel plaatsen in Nederland werd geproduceerd, waaronder ook in Enkhuizen. Van ditzelfde type aardewerk is in de beerput ook een kandelaar en een drinkbakje voor in een vogelkooi gevonden.

Een aantal objecten behoort tot het zogenaamde steengoed en is afkomstig uit Duitsland. Steengoed heeft een absoluut waterdicht baksel en was daarom zeer geschikt voor het bewaren van vloeistoffen. In de beerput zijn onder andere een mineraalwaterkruik, gebruikt voor het importeren van mineraalwater uit het Duitse Rijnland, en een kleine baardmankruik gevonden van dit type keramiek.

Men at in de 17de eeuw vaak van borden van faience, dat is overdekt met een witte laag tinglazuur. In de beerput van Zacheus zijn zestien van dit soort borden gevonden, de meeste onbeschilderd. Dit is overigens geen teken van armoede: volledig witte borden waren in de tweede helft van de 17de eeuw in de mode. Verder zijn onder andere drie zogenaamde plooisshotels aanwezig, ook volledig wit, evenals een aantal zalfpotjes.

Een aantal kookpotten (grapen), koekenpannen en deksels uit de beerput.

Twee bijzondere borden van Chinees porselein.

De duurste soort keramiek dat een huishouden in de 17de eeuw in bezit kon hebben, was Chinees porselein. De beerput bevatte zestien voorwerpen van porselein, namelijk vier borden, twee schoteltjes, twee veelhoekige kommen, vijf theekopjes en drie zogenaamde voetkoppen. Twee van de vier borden zijn afwijkend te noemen. Het eerste bord heeft zoals gebruikelijk een blauwe beschildering, maar het decor wijkt sterk af van de bekende decoraties op porselein uit deze periode. Het andere bord valt op omdat het onbeschilderd is, wat zeer ongewoon is voor borden van porselein die in Nederland worden gevonden. Verder zijn de voetkoppen opvallend. De kleine witte kopjes

Voetkoppen van Chinees porselein.

op hoge voet lijken sterk op eierdoppen, maar waren waarschijnlijk bedoeld voor het nuttigen van sterke drank.

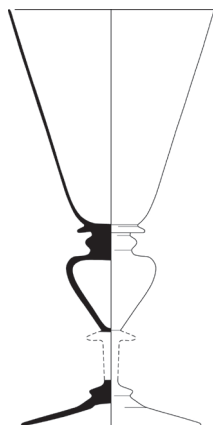
Glas

Het glaswerk bestaat voornamelijk uit glazen voor het drinken van bier en wijn. Bier werd gedronken uit grote bekers die vaak waren gedecoreerd. Zo zijn in de beerput bijvoorbeeld bekers gevonden met een wafelpatroon, verticale ribben, knobbels en opgelegde glasdraden.

Roemers uit Duitsland.

Witte wijn werd gedronken uit zogenaamde roemers: een bepaald type groenkleurig glaswerk dat vooral in Duitsland werd geproduceerd. Maar liefst 25 roemers zijn uit de beerput van Zacheus afkomstig. Rode wijn werd niet genuttigd uit roemers, omdat de kleur van de wijn niet mooi uit kwam in de groene glazen. In plaats daarvan werden kleurloze kelkglazen gebruikt, die enigszins te vergelijken zijn met onze moderne wijnglazen.

Het gegraveerde kelkglas
(links dwarsdoorsnede,
rechts zijaanzicht).

De gravure op de kelk.

Één van de kelkglassen uit de beerput is een zeer bijzonder stuk. Op de voet, de stam en de kelk van het glas is een gravure aangebracht. Dit soort glazen wordt zelden in archeologische context gevonden en kennen we vooral uit museumcollecties. De voet van het kelkglas is gedecoreerd met sierlijke bloemenranken. Op de stam, om precies te zijn op de baluster (de knop in het midden van de stam), zijn de initialen 'JvH' te lezen. Waarschijnlijk zijn dit de initialen van de, nu nog onbekende, glasgraveur. Van de kelk zijn niet alle scherven teruggevonden, waardoor we slechts een deel van de voorstelling kunnen aanschouwen. We zien onder meer gekroonde duiven boven doorboorde harten. Hieruit kan worden afgeleid dat we te maken hebben met een verlovings- of huwelijksglas. Onder de duiven staan een reiger met een slang in zijn bek en een soort kraai. Boven de reiger is nog net een stukje te zien van een ruit, omcirkeld door een lauwerkrans. In de ruit is een beest afgebeeld, mogelijk een beer. Vermoedelijk stelt dit het wapenschild van de bruid voor (voor ongehuwde vrouwen werd een ruitvormig schild gebruikt). Op de kelk zal dan naast de ruit ook het wapen van de bruidegom aanwezig zijn geweest. Het beest in de ruit laat zich minder makkelijk plaatsen dan gehoopt. De koppeling met de familie Van Beresteyn lijkt snel gemaakt, ware het niet dat het wapen van deze familie een zittend zwijn is. Wellicht toont de ruit geen wapenschild, maar slechts een zinspeling op de naam van de bruid. In dat geval is het waarschijnlijk dat we te maken hebben met het verlovingsglas van Zacheus en Margaretha.

Een aantal glasvondsten uit de beerput is te verbinden met het beroep van Zacheus. Zo zijn bijvoorbeeld een groot aantal medicijnflesjes en een trechter

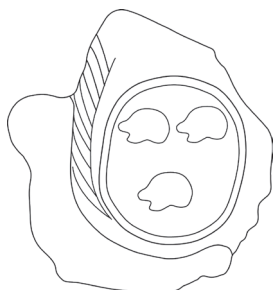
gevonden. Verder zijn vier urinalen aanwezig. Urinalen werden gebruikt om de urine van de patiënt te bestuderen, om op basis daarvan een diagnose te kunnen stellen. Verder hebben twee flesachtige voorwerpen met afgeplatte bovenkant onderdeel uitgemaakt van een zandloper.

Overige vondsten

De houtvondsten uit de beerput bestaan onder meer uit een handborstel, de duigen en bodem van een kleine ton, vier stoppen van kannen of flessen en twee kantklosjes. Van de metaalvondsten zijn alleen een paar kledinggoogjes, een groot aantal spelden en drie nestels noemenswaardig. Nestels zijn kleine rolletjes van metaal die zich aan het einde van een veter bevonden en bedoeld waren om rafelen te voorkomen. Verder zijn onder andere twee leren schoenen, elf rookpijpen van pijpaaarde en stukjes wol en zijde in de beerput gevonden. Opvallend is een paar stukjes perkament met handgeschreven Latijnse tekst. De fragmenten moeten afkomstig zijn uit een boek dat in de 17de eeuw al als antiek gold.

In de beerput zijn achtentwintig fragmenten van lakzegels gevonden. Deze dienden om brieven te verzegelen. Met een stempel drukte de afzender zijn wapen in de zegellak. De afbeelding op het lakzegel gaf op deze wijze aan wie de brief had verstuurd. De papieren brieven vergaan in een beerput, maar de verbroken lakzegels blijven wel bewaard. De lakzegels die in de beerput zijn gevonden, zijn dus afkomstig van personen waarmee Zacheus of zijn vrouw hebben gecorrespondeerd. Tot nu toe kunnen slechts twee zegels aan een familie worden gekoppeld. Het eerste fragment toont drie egels in een rond schild. Dit moet de vrouwelijke helft van een alliantiewapen zijn geweest. Het wapen met de drie egels is afkomstig van de familie Sonck, een bekende Hoornse regentenfamilie. Het tweede zegelfragment laat een zittend zwijn zien: het wapen van de familie Van Beresteyn.

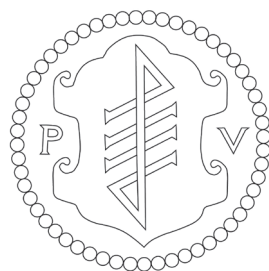
Twaalf andere zegelfragmenten tonen allemaal dezelfde voorstelling, namelijk

Fragment van een lakzegel met het wapen van de familie Sonck.

Fragment van een lakzegel met het wapen van de familie Van Beresteyn.

Een lakzegel met huismerk en de initialen PV van een (nog) onbekend persoon.

een huismerk met aan weerszijden de initialen P V. Het is nog niet bekend van wie dit zegel was, maar blijkbaar bestond een druk schrijfverkeer met deze persoon.

Voedselresten

Naast keramiek, glas en de overige vondsten zijn in de beerput ook veel etensresten gevonden, namelijk dierenbotten, zaden, pitten en schillen en schelpen. Deze resten geven een inkijkje in datgene dat Zacheus en zijn familie hebben gegeten.

Op veel botten zijn hak- of snijsporen aanwezig, wat er op wijst dat we hier te maken hebben met de resten van geslachte dieren. Zoals gebruikelijk zijn botten van rund, schaap, geit, varken en kip aanwezig. Opvallend hierbij is dat veel dieren op relatief jonge leeftijd zijn geslacht. Dit vlees was malser, maar ook duurder dan het vlees van oudere dieren. In de beerput zijn ook botten gevonden van dieren die minder algemeen werden gegeten, namelijk eend en konijn of haas. Ook dit, het eten van wild, wijst op een rijk huishouden. Onder de zaden, pitten en schillen zijn eveneens zowel gebruikelijke als bijzondere soorten vertegenwoordigd. In de beerput zijn onder andere pitten van kersen, pruimen, druiven (waarschijnlijk van krenten), peren en appels, schillen van walnoten en hazelnoten, en fragmenten van granen en rijst gevonden. Deze resten komen in vrijwel iedere beerput uit de 17de eeuw voor. Meer opmerkelijk is de aanwezigheid van een groot aantal olijfpitten, perzikpitten, abrikozenpitten en (fragmenten van) peperkorrels. Deze producten waren alleen toegankelijk voor rijkere huishoudens. Bij de schelpen valt vooral de aanwezigheid van een vrij groot aantal oesterschelpen op. Verder zijn wat mosselschelpen in de beerput gevonden.

Conclusie

De beerput van de Torenstraat heeft een grote hoeveelheid keramiek, glas en andere vondsten opgeleverd. De voorwerpen geven een prachtig beeld van de spullen die een welgesteld huishouden rond het midden van de 17de eeuw gebruikte, de kleding die zij droegen, de inrichting van hun huis en het voedsel dat zij aten. Wat deze beerput uniek maakt, is het feit dat de voorwerpen aan personen kunnen worden gekoppeld. De historische gegevens over Zacheus de Jager en zijn familie die in het archief van Enkhuizen zijn te vinden, geven de vondsten uit de beerput een extra dimensie. Met een beetje fantasie zien we het huis van Zacheus aan de Torenstraat voor ons, met in de voorkamer een grote kast gevuld met het prachtige glaswerk dat in de beerput is gevonden. Onwillekeurig dringt zich de gedachte op dat bij de slaande ruzie tussen Zacheus en Margaretha in 1649 deze glaskast het heeft moeten ontgelden en hun huwelijk hierbij letterlijk en figuurlijk aan diggelen viel.

Dankwoord

Het onderzoek naar de beerput van Zacheus was alleen mogelijk dankzij de hulp van velen. In de eerste plaats wil ik de leden van de AWN bedanken voor het puzzelen en plakken van de keramiek en het glas, en hun oneindige geduld hierbij. Lies de Sitter-Homans heeft het botanisch onderzoek uitgevoerd, Lia van den Akker verrichtte het onderzoek naar het botmateriaal. Ans Vissie-Hoogland en Els Winters-Ran zijn verantwoordelijk voor het schoonmaken en determineren van de leervondsten. Anja Molenaar determineerde de textielfondsten. Cees Aay en Cees Kiestra hebben een aantal glasobjecten kunstig gerestaureerd, zodat ze konden worden tentoongesteld. Cees Kiestra heeft bovendien een groot deel van de objecten van keramiek en glas getekend. Het historisch onderzoek naar Zacheus was alleen mogelijk dankzij Christiaan Schrickx. Dankzij de inzet van Michiel Bartels is de beerput volledig geborgen en gezeefd. Tenslotte wil ik graag Piet de Vries bedanken voor zijn gouden tip tijdens de jaarvergadering van Oud Enkhuizen. ■

Bronnen

- Diverse stukken uit het Notarieel Archief van Enkhuizen.
- Verpondingskohier van Enkhuizen uit 1630, Oud Archief Enkhuizen.
- Het kohier van de 200ste penning, Oud Archief Enkhuizen.

Literatuur

- Beresteyn, E.A., van, W.F. del Campo Hartman, 1954: *Genealogie van het geslacht Van Beresteyn*, Den Haag.
- Eeghen, I.H., van, 1981: De anatomische les van Christiaan Coeurshof of van Dr. Zacheus de Jager te Enkhuizen (1640), in *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* 35, 175-176.
- Ekkart, R.E.O., G. Reichwein, 1990: *Portret van Enkhuizen in de Gouden Eeuw*, Zwolle.
- Slenders, J., 1981: De anatomische les van dr. Zacheus de Jager (1640), in *Tijdschrift voor de geschiedenis der Geneeskunde, Natuurwetenschappen, Wiskunde en Techniek* 4, 159-167.
- Westra van Holthe, J., D. Brouwer, 1930: *Catalogus van de voorwerpen in het Waagmuseum en de Chirurgijnskamer te Enkhuizen, met een inleiding van D. Brouwer*, Enkhuizen.
- Zwart-Kramer, A.G., P.A.M. Zwart, 1993: *Van pest tot pokken. Vijf eeuwen gezondheidszorg in Enkhuizen*, Enkhuizen (Maelsonreeks 6).